

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

Професійна адаптація фахівця у зарубіжній та вітчизняній психолого-педагогічній літературі розглядається як: процес та результат освоєння людиною професії, її пристосування до професійного середовища, вимог, норм, цінностей діяльності (Д. В. Ольшанський); оволодіння всією сукупністю професійних знань, умінь, навичок та професійних якостей (С. Г. Вершловський); процес взаємодії особистості та соціального середовища з метою досягнення таких відносин між ними, які більшою мірою забезпечують ефективність професійної діяльності (Н. О. Чайкіна).

Незважаючи на те, що професійна адаптація є безупинним процесом, що триває усе професійне життя людини, найбільшого екстенсиву, значущості, складності, вона набуває на етапі входження фахівця до умов реальної професійної діяльності, тобто у перші її роки (С. Г. Вершловський, Е. Ф. Зеєр, Є. О. Климов, Н. В. Кузьміна, О. К. Маркова, Л. М. Мітіна). Відтак, етап професійної адаптації у нашій роботі відноситься до перших трьох років реальної професійної діяльності вчителя, що визначено і на нормативному рівні: у Кодексі законів про працю, Наказі Міністерства освіти України №79 від 23.04.94 р. «Про затвердження Положення про сприяння в працевлаштуванні випускників державних вищих навчальних і професійних навчально-виховних закладів України».

Особливості професійної адаптації учителя-початківця розглянуті у працях таких відомих учених як Н. В. Кузьміна, О. К. Маркова, Л. М. Мітіна, О. Г. Мороз, В. А. Семиченко, О. Г. Солодухова та ін.

Так, професійна адаптація молодого педагога, на думку О. Г. Солодухової, – це складний динамічний процес повного освоєння професії та оволодіння педагогічною майстерністю на основі сукупності раніше здобутих знань, умінь і навичок, що постійно поповнюються та у результаті чого відбувається активна взаємна видозміна як педагога, так і педагогічного колективу, з метою ефективного професійного

функціонування [10]. Авторка наголошує на тому, що не можна погоджуватися з науковцями, які вбачають основу професійної адаптації педагога в наслідуванні, за допомогою якого молодий спеціаліст виробляє необхідні для його діяльності стандарти, стереотипи сприйняття, мислення й поведінки. Професійна адаптація педагога, і це є дуже важливим для нас, є активним, творчим процесом, під час якого особистість не лише освоює нові для себе види діяльності, а й зумовлює їх зміни.

Виходячи із загальної логіки перебігу адаптаційних процесів та їх результатів, що описані у фізіології та психології (В. Петровський, Ж. Піаже, Г. Сельє, А. Фурман та ін.), ми визначаємо такі три фази професійної адаптації педагога:

1) фаза професійної дезадаптації, що характеризується гострою реакцією всіх підсистем особистості на нові вимоги й умови професійної діяльності. Це виявляється у почутті внутрішнього дискомфорту, нестабільності перебігу всіх психічних процесів, нестабільності емоційних станів, що переважно характеризуються реакціями фрустрації, паніки, депресії тощо. На цій фазі професійної адаптації молодого педагога не збігаються з реаліями педагогічної діяльності: гостро постає суперечність між її вимогами та професійною, психолого-педагогічною підготовленістю. Молодий фахівець, як правило, відчуває себе самотньо, невпевнено, розгублено. Незважаючи на те, що тривалість цієї фази залежить від рівня готовності педагога до професійної діяльності (ціннісно-мотиваційної, змістовно-операційної та рефлексивної), його адаптаційного потенціалу, а також від особливостей професійного середовища (готовності прийняти молодого фахівця), проте умовно можна визначити межі фази професійної дезадаптації - від перших трьох до шести місяців праці. Саме в цей період є велика ймовірність того, що педагог обере тактику «втечі» – пошуку іншого середовища (як освітнього закладу, так і діяльності), яке буде більш комфортним для нього;

2) фаза професійної неадаптації характеризується поступовим зниженням психологічного напруження. Хоча емоційні стани молодого педагога є нестабільними, а ставлення до професійної діяльності та стосунки з учнями, їх батьками й колегами – амбівалентними, гострі суперечності між професійними можливостями, професійною підготовкою та вимогами професійної діяльності поступово зникають завдяки реалізації адаптивних стратегій. Тривалість цієї фази професійної адаптації – від шести місяців до одного року. І хоча протягом неї можуть виявлятися негативні емоційні стани, поведінкові реакції, зниження мотивації професійної діяльності тощо, саме неадаптивність, на думку В.А. Петровського, є стимулом для професійного та особистісного зростання, пошуку нетрадиційних, творчих підходів у діяльності, найвищої професійної, пізнавальної, науково-дослідної активності особистості;

3) фаза власне професійної адаптації характеризується досягненням внутрішньої гармонії між Я-особистісним та Я-професійним педагога, між вимогами й умовами педагогічної діяльності в освітньому закладі та його власними можливостями.

Вимір професійної адаптованості молодого вчителя як результату перебігу його змін на всіх рівнях функціонування здійснюється відповідно таким критеріям як: самопочуття, активність – на фізіологічному рівні; стабільність психічної діяльності, домінуючий позитивний настрій – на психічному; позитивне ставлення до свого Я-професійного, задоволеність від своєї діяльності, професії – на психологічному, суб'єктному; задоволеність від спілкування з колегами, учнями, володіння атрибутами професійної культури – на соціальному. Інтегральним критерієм професійної адаптованості молодого вчителя, на нашу думку, є усвідомленість ним вимог професійного середовища тих змін, що відбуваються на усіх рівнях його організації.

Підсумовуючи усе вище зазначене, необхідно підкреслити, що особливості професійної адаптації молодого вчителя мають стати основою

його психолого-педагогічного супроводу у просторі післядипломної освіти та спричинити значні зміни як у змісті, так і формах та методах курсової і міжкурсової підготовки.

Література

1. **Вершловский С. Г.** Психолого-педагогические проблемы деятельности молодого учителя / С. Г. Вершловский. – Л.: Знание, 1983. – 32 с.
2. **Коржова Е. Ю.** Психология адаптации педагогов к профессиональной деятельности / Е. Ю. Коржова. – СПб.: Балт. пед. академия, 1996. – 159 с.
3. **Митина Л. М.** Учитель как личность и профессионал / Л. М. Митина. – М.: Просвещение, 1994. – 98 с.
4. **Мороз А. Г.** Профессиональна адаптация молодого учителя / А. Г. Мороз. – К.: НПУ им. М.П. Драгоманова, 1998. – 326 с.
5. **Петровский В. А.** Психология неадаптивной активности / В. А. Петровский. – М.: ТОО “Горбунок”, 1992. – 224 с.
6. Проблемы адаптации учителя к профессиональной деятельности: Сб. ст. / Н. Н. Никитиной. – Ульяновск: ИПКПРО, 1998. – 68 с.
7. Профессиональная деятельность молодого учителя: социально-психологический аспект / Под ред. С. Г. Вершловского, Л. Н. Лесохиной. – М.: Педагогика, 1982. – 144 с.
8. **Свиридов Н. А.** Социальная адаптация личности в трудовом коллективе / Н. А. Свиридов // Социологические исследования. – 1980. – №3. – С. 44 - 52.
9. **Семиченко В. А.** Психологія педагогічної діяльності: Навчальний посібник / В. А. Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
10. **Солодухова О. Г.** Становлення особистості вчителя у процесі професійної адаптації / О. Г. Солодухова. – Донецьк: Лебідь, 1996. – 175 с.